

УДК 339.137.2:65.011.4

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/192-10>**Лесюк В.С.**аспірант кафедри економіки та міжнародних економічних відносин,
Полтавський державний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8370-6513>**Lesiuk Vladyslav**

Poltava State Agrarian University

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено конкурентоспроможність аграрних підприємств у контексті забезпечення їхньої економічної ефективності. Розроблено схему взаємозв'язку між конкурентоспроможністю та економічною ефективністю. Сформовано методику оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств. Методика складається з трьох частин: визначення ключових показників, нормалізації показників, зваженої оцінки показників. До ключових показників оцінки конкурентоспроможності віднесено: частку ринку, рентабельність продажу, продуктивність праці та якість продукції. Нормалізацію показників проведено згідно методу Z-оцінки. Визначено ваги кожного показника для обчислення загального індексу конкурентоспроможності. Показники конкурентоспроможності досліджуваних аграрних підприємств демонструють збільшення часток ринку в Україні протягом 2018–2022 рр. у ТОВ “Елеватор “Чиста криниця” та в ПП “Імені Калашника” до 0,069 % та 0,023 % відповідно, водночас у ВСК “Злагода” зменшилася частка ринку в Україні до 0,015 %. На всіх трьох досліджуваних аграрних підприємствах спостерігається зменшення рентабельності продажу в 2022 р. порівняно з 2018 р., що пояснюється складною економічною ситуацією в Україні та на світовому аграрному ринку загалом. Водночас продуктивність праці на аграрних підприємствах зростає, що пов'язано з оптимізацією кількості працівників та вдосконаленням виробництва. На основі підібраних показників проведено оцінку конкурентоспроможності досліджуваних аграрних підприємств за методом зважених оцінок. За період 2018–2022 рр. найкращий результат мало ВСК “Злагода”, де найвищий загальний індекс конкурентоспроможності був 0,88 в 2021 р., а найнижчий в ТОВ “Елеватор “Чиста криниця” – -1,19 в 2018 р. Пояснити дану ситуацію можна проблемами зі стабільністю доходів та прибутку, а також скороченням працівників на аграрному підприємстві, що все разом відобразилося на зменшенні його частки ринку. Оцінка конкурентоспроможності не лише порівнює стан аграрних підприємств на ринку, але й опосередковано демонструє їхню економічну ефективність. Визначено шляхи підвищення конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. Забезпечивши на належному рівні економічну ефективність аграрні підприємства тим самим досягають поставлених цілей господарювання та стають конкурентоспроможними.

Ключові слова: конкурентоспроможність, економічна ефективність, нормалізація, зважена оцінка, аграрні підприємства.

ASSESSMENT OF COMPETITIVENESS IN THE CONTEXT OF ENSURING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF AGRARIAN ENTERPRISES

The article examines the competitiveness of agrarian enterprises in the context of ensuring their economic efficiency. A diagram has been constructed to illustrate the relationship between competitiveness and economic efficiency. A methodology for the assessment of the competitiveness of agrarian enterprises has been developed. The methodology comprises three distinct phases: the identification of key indicators, the normalization of indicators, and the weighted scoring of indicators. The assessment of competitiveness is informed by a number of key indicators, including market share, return on sales, labor productivity, and product quality. These indicators were normalized according to the Z-score method. The weights of each indicator were then determined for the calculation of the general competitiveness index. The indicators of the competitiveness of the studied agrarian enterprises demonstrate an increase in market shares in Ukraine during 2018–2022 in TOV Elevator Chysta krynytsia and in PP Imeni Kalashnyka to 0.069 % and 0.023 %, respectively. In contrast, the market share of VSK Zlahoda decreased in Ukraine to 0.015 %. A decrease in return on sales was observed at all three agrarian enterprises under study in 2022 compared to 2018. This was attributed to the challenging economic situation in Ukraine and the global agrarian market. Concurrently, agrarian enterprises have witnessed an increase in labor productivity, which can be attributed to the optimization of the workforce and improvements in production. The competitiveness of the agrarian enterprises under study was evaluated using a weighted scoring method, based on the selected indicators. In the period between 2018 and 2022, the highest general competitiveness index was achieved by VSK Zlahoda, with a score of 0.88 in 2021. Conversely, the lowest general competitiveness index was recorded by TOV Elevator Chysta krynytsia, with a score of -1.19 in 2018. This situation can be explained by a number of factors, including problems with the stability of revenues and profits, as well as a reduction in the number of workers at the agrarian enterprise. Collectively, these factors have led to a decrease in the market share of the enterprise. The assessment of competitiveness not only compares the state of agrarian enterprises on the market, but also indirectly demonstrates their economic efficiency. A number of ways to increase competitiveness in the context of ensuring the economic efficiency of agrarian enterprises have been identified. Upon achieving an adequate level of economic efficiency, agrarian enterprises will then be able to achieve their business goals and become competitive.

Key words: competitiveness, economic efficiency, normalization, weighted scoring, agrarian enterprises.

JEL classification: Q13

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та прискореного розвитку ринку сьогодні все більшої актуальності набуває питання забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств для досягнення їхньої конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність демонструє здатність аграрних підприємств конкурувати між собою на ринку. Відповідно неконкурентоспроможне аграрне підприємство не буде здатне конкурувати з іншими учасниками на ринку та не досягне в підсумку поставлених цілей господарювання, що опосередковано пов'язано з його економічною ефективністю.

Тому можна стверджувати, що аграрні підприємства повинні спочатку стати економічно ефективними для досягнення конкурентоспроможності, адже для забезпечення економічної ефективності важливим є не лише раціональне використання ресурсів, але й здатність працювати на ринку в конкурентному середовищі. Варто відзначити, що економічна ефективність пов'язана не лише з виробництвом, але й збутом продукції. Наявність великої кількості виробленої продукції без можливості її збувати робить аграрне підприємство економічно неефективним та неконкурентоспроможним. Водночас непристосоване до конкурентних умов аграрне підприємство не зможе ані завоювати нові ринкові позиції, ані зберегти вже наявні. Як наслідок, навіть початкову ціль аграрного підприємства у вигляді отримання прибутку не буде досягнуто.

Отже, для того, щоб зрозуміти реальне становище аграрного підприємства на ринку потрібно провести його оцінку конкурентоспроможності. Оцінка дозволить побачити реальні позиції аграрного підприємства відносно конкурентів та опосередковано зрозуміти чи є діяльність такого підприємства економічно ефективною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Конкурентоспроможність аграрних підприємств у своїх працях протягом останніх років досліджували такі вітчизняні науковці, як: Благун І.І., Гриневиц Л.В. [1]; Бойко В., Бойко Л. [2]; Волкова Н.В., Мехтієв Р.Е., Попадін Є.В. [3]; Жалдак Г.П., Мамаджанов А.Р. [4]; Соколова Ю.О., Чорна Н.О. [5]; Строченко Н.І., Ковальова О.М. [6]. Серед закордонних науковців увагу цьому питанню приділили: Бечваржова В. [7]; Белік П., Райчаніова М. [8]; Новак А., Камінська А. [9]. Всі перелічені автори в своїх роботах акцентували увагу на теоретичних засадах та наводили різні методики дослідження конкурентоспроможності. Сама оцінка на практиці розглядалася часто поверхнево без концентрації на загальному показникові конкурентоспроможності. Водночас частина дослідників взагалі зосередилася саме на маркетингових інструментах ігноруючи економічну складову.

Таким чином, нині особливої актуальності набуває дослідження методики оцінки конкурентоспроможності на основі економічних показників для порівняння результатів діяльності реальних аграрних підприємств у контексті забезпечення їхньої економічної ефективності.

Метою статті є проведення оцінки та аналізу конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств.

Виклад основних результатів дослідження. Діяльність будь-яких підприємств перебуває під впли-

вом конкурентного середовища в той час, коли вони намагаються забезпечити свою економічну ефективність для досягнення поставлених цілей господарювання. Особливо це гостро відчувається сьогодні в умовах посилення глобалізації.

Варто погодитися з Бечваржовою В., що глобалізація впливає на всю світову економіку та конкурентоспроможність аграрної галузі зокрема [7, с. 400].

Як зазначають Благун І.І. та Гриневиц Л.В., нині в Україні відбувається загострення конкуренції та посилення вимог до аграрних підприємств, що вимагає від них підвищувати ефективність та конкурентоспроможність [1].

Також Волкова Н.В., Мехтієв Р.Е. та Попадін Є.В. додають, що особливий вплив на конкурентоспроможність аграрної галузі України має російсько-українська війна, яка створила серйозні перешкоди для діяльності аграрних підприємств [3].

Тому дослідження конкурентоспроможності аграрних підприємств нині є особливо важливим для розуміння їхніх реальних позицій на ринку та спроможності конкурувати між собою.

Це підтверджують слова Жалдак Г.П. та Мамаджанова А.Р., що конкурентоспроможність є мірилом успіху будь-якого підприємства, що стоїть в його основі розвитку [4, с. 52].

Загалом, конкурентоспроможність має велику кількість визначень. Для кращого розуміння сутності конкурентоспроможності розглянемо визначення, що найбільш точно описують це поняття.

Строченко Н.І. та Ковальова О.М. тлумачать конкурентоспроможність у загальному виразі як здатність ефективно здійснювати діяльність та досягати прибутку зважаючи на умови ринку [6, с. 115].

Водночас Бойко В. та Бойко Л. окремо виділяють та дають визначення конкурентоспроможності аграрних підприємств, розуміючи під ним здатність аграрних підприємств ефективно використовувати свої ресурси та перемагати в конкурентній боротьбі шляхом використання своїх конкурентних переваг та можливостей [2, с. 30].

Обидва наведені визначення акцентують увагу на ефективності діяльності та ефективності використання ресурсів підприємств, що є важливим для досягнення конкурентоспроможності.

Побудуємо схему взаємозв'язку між конкурентоспроможністю та економічною ефективністю (рис. 1).

Отже, конкурентоспроможність та економічна ефективність взаємопов'язані, тому економічно неефективні підприємства є неконкурентоспроможними на ринку. Водночас при досягненні економічної ефективності є можливість для підприємств забезпечити собі конкурентні переваги на ринку, що в результаті сприятиме підвищенню їхньої загальної конкурентоспроможності.

Як стверджують Соколова Ю.О. та Чорна Н.О., при дослідженні спочатку потрібно провести оцінку конкурентоспроможності, щоб визначити напрями підвищення конкурентоспроможності підприємства [5, с. 56].

Водночас конкурентоспроможність можна досліджувати на рівні регіонів, країн, підприємств та продукції, що абсолютно правильно відмітили Белік П. та Райчаніова М. [8, с. 556].

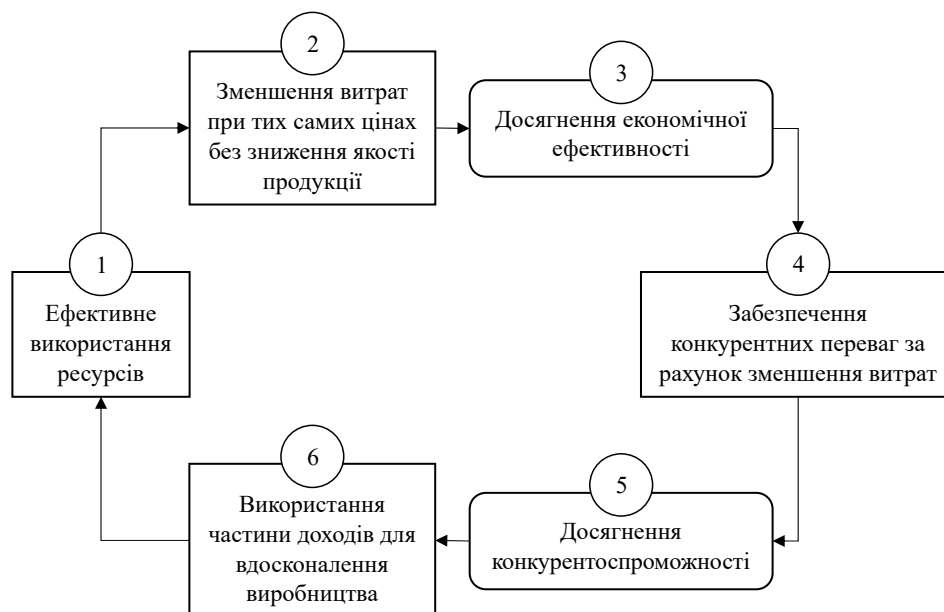

Рис. 1. Схема взаємозв'язку між конкурентоспроможністю та економічною ефективністю

Джерело: розроблено автором

Не існує одного єдиного підходу до оцінки конкурентоспроможності, різні вчені спираються на різні показники. Це підтверджують Новак А. та Камінська А. [9, с. 510].

Нині існують різні методики оцінки конкурентоспроможності. Кожен автор сам визначає показники, які буде використовувати для оцінки. Доцільність вибору того чи іншого показника багато в чому залежить від специфіки діяльності досліджуваного підприємства. Водночас є узагальнені показники, які є актуальними для підприємств різних галузей. До таких показників можна віднести: частку ринку, рентабельність, продуктивність праці, якість продукції тощо. Навіть використовуючи для аналізу вищезгадані показники можна їх визначати по-різному в залежності від наявності даних та вподобань дослідника. Частка ринку розраховується як загалом по країні, так і тільки по регіону. Рентабельність досліджується в залежності від виду обраних фінансових ресурсів. Продуктивність праці розглядається як у натуральному, так і вартісному вигляді. Якість продукції аналізується за встановленими дослідником критеріями.

Сформуємо методику оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств (табл. 1).

Сформована методика розділена на три частини, де спочатку потрібно визначити ключові показники необхідні для проведення оцінки, далі провести їхню нормалізацію згідно обраного методу дослідником, а в кінці здійснити зважену оцінку показників.

Для проведення оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств відберемо показники, які найкраще характеризують конкурентоспроможність у контексті забезпечення економічної ефективності (табл. 2).

Протягом досліджуваного періоду 2018–2022 рр. чистий дохід від реалізації продукції зріс у ТОВ “Елеватор “Чиста криниця” на 275536 тис. грн, а в ПП “Імені Калашника” на 43333 тис. грн. Водночас у ВСК “Злагода” чистий дохід від реалізації впав

на 8591 тис. грн, де протягом всього досліджуваного періоду залишався нестабільним. Середня кількість працівників збільшилася тільки в ТОВ “Елеватор “Чиста криниця” з 272 осіб у 2018 р. до 291 осіб у 2022 р. У ВСК “Злагода” та ПП “Імені Калашника” середня кількість працівників зменшилася до 154 осіб та 244 осіб відповідно в 2022 р. Це можна пов'язати з проведенням оптимізації кількості працівників. Загалом, найвищу продуктивність праці серед аналізованих аграрних підприємств має ТОВ “Елеватор “Чиста криниця” – 907,17 тис. грн на особу, а найнижчу має ВСК “Злагода” – 145,28 тис. грн на одну особу. Аналогічно до попередніх показників у 2022 р. порівняно з 2018 р. продовжив зростати чистий прибуток тільки в ТОВ “Елеватор “Чиста криниця” на 63078 тис. грн. У ПП “Імені Калашника” та ВСК “Злагода” чистий прибуток зменшився на 9881 тис. грн та 2200 тис. грн відповідно. Зважаючи на вищевказане, частку ринку в Україні станом на 2022 р. продовжив нарощувати ТОВ “Елеватор “Чиста криниця” до 0,069 %, а також ПП “Імені Калашника”, попри зменшення прибутку та середньої кількості працівників, до 0,023 %. Водночас у ВСК “Злагода” частка ринку в Україні зменшилася на 0,005 вп до 0,015 % в 2022 р. порівняно з 2018 р., що можна пов'язати з нестабільною ситуацією на аграрному підприємстві. Не зважаючи різні процеси, що відбуваються на аналізованих аграрних підприємствах усі вони зазнали падіння рентабельності продажу в 2022 р. порівняно з 2018 р., що відобразилося на зменшенні цього показника у ВСК “Злагода” на 9,68 вп, у ТОВ “Елеватор “Чиста криниця” – 9,56 вп, а у ПП “Імені Калашника” – 2,24 вп. Це вказує на зниження економічної ефективності в діяльності досліджуваних аграрних підприємств, потребу в оптимізації витрат та доходів для отримання прибутку.

Економічні показники демонструють існуючі позитивні та негативні процеси на аграрних підприємствах,

Таблиця 1

Методика оцінки конкурентоспроможності аграрних підприємств

Показник	Формула	Величини
1. Визначення ключових показників		
Частка ринку (MS), %	$MS = \frac{SRe}{SRm} \times 100\%$	SRe – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) підприємства, грн; SRm – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на ринку, грн
Рентабельність продажу (ROS), %	$ROS = \frac{NPe}{SRe} \times 100\%$	NPe – чистий прибуток підприємства, грн; SRe – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) підприємства, грн
Продуктивність праці (LP), грн/особу	$LP = \frac{SRe}{ANEe}$	SRe – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) підприємства, грн; $ANEe$ – середня кількість працівників підприємства, осіб
Якість продукції (PQ), бал	PQ	PQ – оцінка за шкалою від 0 до 10 на основі окремо визначених критеріїв
2. Нормалізація показників		
Нормалізація за методом Z-оцінки	$x_i' = \frac{x_i - \mu}{\sigma}$	x_i – значення i -го показника; μ – середнє значення сукупності; σ – стандартне відхилення сукупності
3. Зважена оцінка показників		
Зважена оцінка (WS)	$WS = w_i \times x_i'$	w_i – вага i -го показника; x_i' – нормалізоване значення i -го показника
Загальний індекс конкурентоспроможності (CI)	$CI = \sum_{i=1}^n w_i \times x_i'$	w_i – вага i -го показника; x_i' – нормалізоване значення i -го показника; n – кількість показників

Джерело: сформовано автором на основі матеріалів [10]

Таблиця 2

Показники конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічної ефективності досліджуваних аграрних підприємств, 2018–2022 рр.

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2022 р. від 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
ВСК “Злагода”						
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	105472	90536	102029	123461	96881	-8591
Середня кількість працівників, осіб	218	202	177	154	154	-64
Чистий прибуток, тис. грн	6150	-20297	2740	23303	-3731	-9881
Частка ринку, %	0,020	0,016	0,017	0,016	0,015	-0,005 вп
Рентабельність продажу, %	5,83	-22,42	2,69	18,87	-3,85	-9,68 вп
Продуктивність праці, тис. грн/особу	483,82	448,20	576,44	801,69	629,10	145,28
Якість продукції, бал	9	8	9	9	8	-1
ПП “Імені Калашника”						
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	104273	119230	126019	145464	147606	43333
Середня кількість працівників, осіб	262	243	241	241	244	-18
Чистий прибуток, тис. грн	2682	4985	9655	30904	482	-2200
Частка ринку, %	0,020	0,021	0,021	0,019	0,023	0,003 вп
Рентабельність продажу, %	2,57	4,18	7,66	21,25	0,33	-2,24 вп
Продуктивність праці, тис. грн/особу	397,99	490,66	522,90	603,59	604,94	206,95
Якість продукції, бал	8	8	8	9	9	1
ТОВ “Елеватор “Чиста криниця”						
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	165343	294255	294332	303439	440879	275536
Середня кількість працівників, осіб	272	250	242	189	291	19
Чистий прибуток, тис. грн	63142	11505	147322	233503	126220	63078
Частка ринку, %	0,031	0,052	0,049	0,039	0,069	0,038 вп
Рентабельність продажу, %	38,19	3,91	50,05	76,95	28,63	-9,56 вп
Продуктивність праці, тис. грн/особу	607,88	1177,02	1216,25	1605,50	1515,05	907,17
Якість продукції, бал	8	9	9	9	9	1

Джерело: розраховано автором на основі звітів підприємств та даних по Україні [11]

проте їх можна розглядати як окремо, так і в сукупності. Для аналізу загального індексу конкурентоспроможності потрібно нормалізувати ці показники для проведення подальшої зваженої оцінки.

Нормалізація показників може відбуватися різними методами. До найвідоміших належать метод мін.-макс. та метод Z-оцінки. Обидва широко використовуються в науці та залежать від специфіки аналізованих даних.

У дослідженні було використано метод Z-оцінки через великі коливання даних.

Проведемо нормалізацію показників досліджуваних аграрних підприємств за методом Z-оцінки (табл. 3).

Z-оцінка дозволила нормалізувати та привести досліджувані дані до схожих цифрових значень у короткому діапазоні. Це необхідно для більш чіткого аналізу показників без значних відхилень. Особливістю Z-оцінки є отримання внаслідок розрахунків як додатних, так і від'ємних значень. Водночас від'ємні значення вказують лише на низький рівень показників порівняно з іншими даними.

Останньою частиною в методиці оцінки конкурентоспроможності є проведення зваженої оцінки нормалізованих даних. Зважена оцінка відбувається згідно окремо підібраних ваг. Вони можуть різнитися та залежать від рішення дослідника, який проводить аналіз.

У дослідженні ваги розподілено таким чином: рентабельність продажу – 0,30, частка ринку та продуктивність праці – 0,25, якість продукції – 0,20. Показник рентабельності продажу отримав найвищу вагу через безпосередній зв'язок з економічною ефективністю та демонстрацію прибутковості аграрних підприємств. Водночас найменше значення отримав показник якості продукції через найменший вплив на конкурентоспроможність порівняно з іншими відібраними показниками.

Здійснимо оцінку конкурентоспроможності досліджуваних аграрних підприємств за методом зважених оцінок (табл. 4).

За досліджуваний період 2018–2022 рр. найвищого загального індексу конкурентоспроможності всі три

досліджувані аграрні підприємства досягли в 2021 р., де ВСК “Злагода” отримало результат 0,88, ПП “Імені Калашника” – 0,73, а ТОВ “Елеватор “Чиста криниця” – 0,66. Подібне можна пояснити сприятливою ситуацією на ринку, що склалася в 2021 р., яка позитивно вплинула на конкурентоспроможність усіх досліджуваних аграрних підприємств. Водночас протягом того самого досліджуваного періоду найнижчий загальний індекс конкурентоспроможності був у 2018 р. у ТОВ “Елеватор “Чиста криниця” – -1,19 та в ПП “Імені Калашника” – -0,91. Тільки у ВСК “Злагода” найгіршим роком виявився 2019 р. – -1,14. Саме в цей рік ВСК “Злагода” зазнало значного збитку та отримало падіння по всіх інших досліджуваних показниках. Загальний індекс конкурентоспроможності таким чином допоміг визначити найгірший рік у діяльності аграрного підприємства порівняно з конкурентами. Обґрунтувати його низьку конкурентоспроможність можна проблемами зі стабільністю доходів, скороченням працівників, падінням частки ринку та рентабельності продажу на аграрному підприємстві, що разом з іншими показниками відобразилося на такому результаті.

Отже, дослідження дозволило з'ясувати, що станом на 2022 р. найбільш конкурентоспроможним було ПП “Імені Калашника” (загальний індекс конкурентоспроможності – 0,64). Водночас, якщо порівнювати результати серед 2018–2022 рр. усіх досліджуваних аграрних підприємств, то найбільш конкурентоспроможний рік мало ВСК “Злагода” у 2021 р. (загальний індекс конкурентоспроможності – 0,88).

Загальний індекс конкурентоспроможності дає змогу порівняти та побачити реальний стан справ на аграрних підприємствах спираючись на їхні економічні показники для аналізу. Це може стати в нагоді для аграрних підприємств, які прагнуть з'ясувати своє положення на ринку. Тому в разі якщо об'єкт дослідження має нижчий загальний індекс конкурентоспроможності порівняно з конкурентами, то йому необхідно вдосконалити свою діяльність для забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності.

Таблиця 3
Нормалізація показників досліджуваних аграрних підприємств за методом Z-оцінки, 2018–2022 рр.

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2022 р. від 2018 р.
	2018	2019	2020	2021	2022	
ВСК “Злагода”						
Частка ринку	1,86	-0,46	0,12	-0,46	-1,05	-2,91
Рентабельність продажу	0,41	-1,67	0,18	1,38	-0,30	-0,71
Продуктивність праці	-0,83	-1,12	-0,09	1,71	0,33	1,16
Якість продукції	0,82	-1,22	0,82	0,82	-1,22	-2,04
ПП “Імені Калашника”						
Частка ринку	-0,60	0,15	0,15	-1,36	1,66	2,26
Рентабельність продажу	-0,62	-0,41	0,06	1,89	-0,93	-0,31
Продуктивність праці	-1,63	-0,43	-0,01	1,03	1,05	2,68
Якість продукції	-0,82	-0,82	-0,82	1,22	1,22	2,04
ТОВ “Елеватор “Чиста криниця”						
Частка ринку	-1,32	0,31	0,08	-0,70	1,63	2,95
Рентабельність продажу	-0,06	-1,48	0,44	1,55	-0,45	-0,39
Продуктивність праці	-1,76	-0,14	-0,02	1,09	0,83	2,59
Якість продукції	-2,00	0,50	0,50	0,50	0,50	2,50

Джерело: розраховано автором на основі звітів підприємств та даних по Україні [11]

Таблиця 4

Оцінка конкурентоспроможності досліджуваних аграрних підприємств за методом зважених оцінок, 2018–2022 рр.

Показник	Вага	Роки					Абсолютне відхилення 2022 р. від 2018 р.
		2018	2019	2020	2021	2022	
ВСК “Злагода”							
Частка ринку	0,25	0,46	-0,12	0,03	-0,12	-0,26	-0,72
Рентабельність продажу	0,30	0,12	-0,50	0,05	0,41	-0,09	-0,21
Продуктивність праці	0,25	-0,21	-0,28	-0,02	0,43	0,08	0,29
Якість продукції	0,20	0,16	-0,24	0,16	0,16	-0,24	-0,40
Загальний індекс конкурентоспроможності	×	0,53	-1,14	0,22	0,88	-0,51	-1,04
ПП “Імені Калашника”							
Частка ринку	0,25	-0,15	0,04	0,04	-0,34	0,42	0,57
Рентабельність продажу	0,30	-0,19	-0,12	0,02	0,57	-0,28	-0,09
Продуктивність праці	0,25	-0,41	-0,11	0,00	0,26	0,26	0,67
Якість продукції	0,20	-0,16	-0,16	-0,16	0,24	0,24	0,40
Загальний індекс конкурентоспроможності	×	-0,91	-0,35	-0,10	0,73	0,64	1,55
ТОВ “Елеватор “Чиста криниця”							
Частка ринку	0,25	-0,33	0,08	0,02	-0,18	0,41	0,74
Рентабельність продажу	0,30	-0,02	-0,44	0,13	0,47	-0,14	-0,12
Продуктивність праці	0,25	-0,44	-0,04	-0,01	0,27	0,21	0,65
Якість продукції	0,20	-0,40	0,10	0,10	0,10	0,10	0,50
Загальний індекс конкурентоспроможності	×	-1,19	-0,30	0,24	0,66	0,58	1,77

Джерело: розраховано автором на основі звітів підприємств та даних по Україні [11]

До шляхів підвищення конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств можна віднести:

1. Рациональне використання наявних ресурсів. Імплементация в господарювання аграрних підприємств засад циркулярної економіки дозволить ефективно використовувати ресурси та зменшити кількість відходів.

2. Впровадження у виробництво нових технологій та інновацій. Автоматизація виробництва аграрних підприємств сприятиме скороченню витрат та збільшенню кількості продукції.

3. Розширення ринку збуту продукції. Нові ринки забезпечать можливість аграрним підприємствам зайняти нові ніші та лідируючі позиції, а також зменшать їхню залежність від основного ринку.

4. Підвищення продуктивності праці. Отримання нових вмінь та навичок персоналом аграрних підприємств дасть змогу покращити якість їхньої роботи та посилити ефективність виробництва.

5. Покращення якості продукції. Дотримання міжнародних стандартів якості продукції дозволить забезпечити конкурентні переваги аграрним підприємствам при виході на нові міжнародні ринки.

Висновки. Нині аграрні підприємства стикаються з новими викликами на ринку, які потребують від них забезпечення економічної ефективності для можливості бути конкурентоспроможними. Конкурентоспроможність показує наскільки спроможним ефективно здійснювати свою економічну діяльність є аграрне підприємство порівняно з іншими конкурентами на ринку. Тому для розуміння та аналізу поточного стану аграрних підприємств саме на ринку необхідно проводити оцінку конкурентоспроможності. Водночас загальний індекс конкурентоспроможності дозволяє не лише порівняти, але й визначити місце об'єкта дослідження порівняно з конкурентами, адже оцінка спрямована допомогти аграрним підприємствам одночасно побачити своїх найбільших та найменших конкурентів на ринку. Визначивши найбільших конкурентів з позиції конкурентоспроможності, аграрне підприємство може вжити заходи для підвищення своєї конкурентоспроможності, до яких відносяться: рациональне використання ресурсів, впровадження нових технологій та інновацій, розширення ринку збуту, підвищення продуктивності праці та покращення якості продукції.

Список використаних джерел:

- Благун І.І., Гриневич Л.В. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в умовах трансформації земельних відносин в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2123> (дата звернення: 10.06.2024).
- Бойко В., Бойко Л. Сучасні підходи до визначення поняття “конкурентоспроможність аграрних підприємств”. *Фінансовий простір*. 2019. № 3(35). С. 23–31.
- Волкова Н.В., Мехтієв Р.Е., Попадін Є.В. Ключові аспекти конкурентоспроможності та якості продукції аграрних підприємств в умовах воєнної агресії. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2729> (дата звернення: 10.06.2024).

4. Жалдак Г.П., Мамаджанов А.Р. Напрями та методи оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств. *Економічний вісник Національного технічного університету "Київський політехнічний інститут"*. 2022. № 22. С. 52–59.
5. Соколова Ю.О., Чорна Н.О. Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств за рахунок брендингу. *Управління змінами та інновації*. 2021. № 2. С. 55–62.
6. Строченко Н.І., Ковальова О.М. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: сутність та напрями зміцнення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2024. Вип. 19. С. 114–121.
7. Bečvářová V. Issues of competitiveness of the present agriculture. *Agric. Econ. – Czech*. 2008. Vol. 54(9). P. 399–405.
8. Bielik P., Rajčániová M. Competitiveness analysis of agricultural enterprises in Slovakia. *Agric. Econ. – Czech*. 2004. Vol. 50(12). P. 556–560.
9. Nowak A., Kaminska A. Agricultural competitiveness: The case of the European Union countries. *Agric. Econ. – Czech*. 2016. Vol. 62(11). P. 507–516.
10. Калініченко О.В., Плотник О.Д. Економіка підприємства. Практикум : навч. посіб. Київ : Кондор, 2012. 600 с.
11. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.06.2024).

References:

1. Blahun I., & Hrynevych L. (2023) Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti silskohospodarskykh pidpriemstv v umovakh transformatsii zemelnykh vidnosyn v Ukraini [Increasing the competitiveness of agricultural enterprises in conditions of transformation of land relations in Ukraine]. *Economy and Society*, vol. 47. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2123> (accessed June 10, 2024). (in Ukrainian)
2. Boiko V., & Boiko L. (2019) Suchasni pidkhody do vyznachennia poniattia "konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpriemstv" [Modern approaches to defining the concept of "competitiveness of agrarian enterprises"]. *Financial Space*, no. 3(35), pp. 23–31. (in Ukrainian)
3. Volkova N., Mehtiev R., & Popadin Y. (2023) Kliuchovi aspekty konkurentospromozhnosti ta yakosti produktsii ahrarnykh pidpriemstv v umovakh voiennoi ahresii [Key aspects of competitiveness and product quality of agricultural enterprises in the context of military aggression]. *Economy and Society*, vol. 54. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2729> (accessed June 10, 2024). (in Ukrainian)
4. Zhaldak H., & Mamadzhanov A. (2022) Napriamy ta metody otsinky rivnia konkurentospromozhnosti pidpriemstv [Directions and methods for assessing the level of competitiveness of enterprises]. *Economic Bulletin of National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute"*, no. 22, pp. 52–59. (in Ukrainian)
5. Sokolova Y., & Chorna N. (2021) Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ahrarnykh pidpriemstv za rakhunok brendynhu [Increasing the competitiveness of agricultural enterprises through branding]. *Change Management and Innovation*, no. 2, pp. 55–62. (in Ukrainian)
6. Strochenko N., & Kovalova O. (2024) Konkurentospromozhnist ahrarnykh pidpriemstv: sutnist ta napriamky zmitsnennia [Competitiveness of agricultural enterprises: the essence and directions of strengthening]. *Taurida Scientific Herald. Series: Economics*, vol. 19, pp. 114–121. (in Ukrainian)
7. Bečvářová V. (2008) Issues of competitiveness of the present agriculture. *Agric. Econ. – Czech*, vol. 54(9), pp. 399–405.
8. Bielik P., & Rajčániová M. (2004) Competitiveness analysis of agricultural enterprises in Slovakia. *Agric. Econ. – Czech*, vol. 50(12), pp. 556–560.
9. Nowak A., & Kaminska A. (2016) Agricultural competitiveness: The case of the European Union countries. *Agric. Econ. – Czech*, vol. 62(11), pp. 507–516.
10. Kalinichenko O., & Plotnyk O. (2012) *Ekonomika pidpriemstva. Praktykum* [Economics of enterprise. Practicum]. Kyiv: Kondor, 600 p. (in Ukrainian)
11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed June 10, 2024). (in Ukrainian)